

АНАЛИЗА НА СОСТОЈБАТА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Како и останатите современи држави во светот, така и Република Македонија се соочува со предизвикот за создавање амбиент во кој сите индивидуи ќе бидат еднакви во правата и слободите. Покрај декларативната определба за формална еднаквост, секоја држава има позитивна обврска да создаде услови во кои еднаквоста ќе се манифестира и како фактичка еднаквост или еднаквост во реалниот живот. Положбата на лицата со попреченост и почитувањето на нивните социјални, здравствени, образовни и други права, се индикатор за тоа дали и колку државата успеала во заложбата за еднаквост на нејзините граѓани.

Во Р. Македонија, лицата со попреченост многу бавно, но сепак успеваат да се наметнат како тема која треба и мора широко да се отвори и да се дискутира. Оваа категорија на граѓани, заедно со нивните најблиски, постојано се во состојба на вложување надчовечки напор за да докажат дека нивната состојба наметнува невообичаени потреби, бара посебен третман, посебна финансиска и стручна помош од државата без која нивниот секојдневен живот е речиси неподнослив. И понатаму останува неспорниот факт дека овие лица се сеуште на маргините на општеството и дека се потребни уште многу мерки, активности и залагања на општествените чинители, за да се создадат неопходни услови за нивното функционирање во секојдневниот живот се одвива непречено. Иако свеста за важноста од соодветно третирање на овој проблем сеуште не е на задоволително ниво, сепак може да се забележи постепено поместување во перцепцијата и ослободување од предрасудите. Важно е да се сфати дека создавањето на амбиент во кој лицата со попреченост ќе ги остваруваат своите права, не е привилегија за нив. Тоа е неопходност преку која овие лица полесно ќе ги совладаат препреките со кои се соочуваат на патот кон остварување на нивните права. Само на тој начин, општеството ќе демонстрира зрелост и ќе обезбеди почитување на достоинството за сите свои граѓани подеднакво.

Препреки има многу и истите се секојдневно присутни во реалниот живот. Квалитетот на правните прописи кои поконкретно се однесуваат на лицата со попреченост има директни импликации врз постигнување на фактичка еднаквост на овие лица со останатите граѓани. Меѓутоа, остварување на правата во голема мера зависи и од тоа дали прописите доследно се применуваат во праксата.

Лицата со попреченост не бараат сожалување, бараат само општество дизајнирано така, да можат да се вклучат во сите текови земајќи ги во вид нивните преостанати можности и способности. Очекувањата за лицата со попреченост не се ништо повеќе од подигање на свеста за нивното постоење и неопходното решавање на проблемите. Промовирањето на правата на овие лица и обезбедување на услови за целосно уживање на нивните права не е никаква привилегија, туку едноставно подразбира нивно активно вклучување како граѓани на ова општество кои имаат подеднакво право како и другите на живот, создавање на семејство и одгледување на сопствени деца, право на образование и работа, учество во социјалниот живот. За остварување на овие права потребно е креирање на животна средина без бариери, но и охрабрување за овие лица да живеат независно, придонесувајќи во општеството од секаков аспект.

Голем проблем претставува големиот број на деца со пречки во развојот кои не се опфатени со образование. Во Македонија не постои национален регистер, поради што немаме прецизен податок за бројот на овие лица.

Во редовните инклузивни училишта, по правило, ученикот треба да ја следи редовната наставна програма, да се нотираат неговите јаки и слаби страни и да се изготви Индивидуален образовен план кој ќе содржи остварливи цели поставени пред ученикот со посебни образовни потреби. Овој индивидуален план го изработува инклузивниот тим кој треба да е формиран во секое училиште во кое учат ученици со посебни образовни потреби.

Посебните училишта функционираат како независен и паралелен систем. Ученик кој посетува посебно училиште наидува на многу бариери при преместувањето во редовно училиште, додека патот за префрлање на ученик од редовниот во посебниот систем е широко отворен. Факт е дека посебните училишта се прилагодени на потребите на лицата со пречки во развојот-програмски, во поглед на образованието на наставникот (специјален едукатор и рехабилитатор/дефектолог), опременост со специфични наставни средства, како и во поглед на примена на соодветни методи и принципи на работа. Во моментот еден дел од редовните училишта се неподготвени за образование на децата со пречки во развојот. Од друга страна постојат училишта кои се инклузивни во вистинска смисла на зборот - кадровски, просторно, технички и програмски.

Република Македонија, водена од современите трендови, својот образовен систем го развива кон правец на инклузивно образование за сите. Посебните училишта ќе треба да се трансформираат и да ја прошират својата дејност за да можат да бидат во функција на инклузивниот процес. Редовните училишта пак треба да претрпат измени во насока на:

1. Комплетирање на стручниот тим во сите училишта (специјален едукатор и рехабилитатор/дефектолог, психолог, социјален работник, педагог);
2. Професионално надградување, тренинг и обука на кадарот во училиштата за работа со ученици со посебни образовни потреби, развој на инклузивна култура и практика во училиштата;
3. Обезбедување на позитивна инклузивна средина, техничка адаптација на училиштата, обезбедување на асистивна технологија неопходна за непречено следење на наставата и совладување на наставните содржини;
4. Мрежно поврзување со релевантни општински, државни институции и НВО за исцрпување на нивните ресурси и овозможување на потполна поддршка на учениците со посебни образовни потреби вклучени во редовните средни училишта;
5. Обезбедување на константно следење на учениците, професионална ориентација и поврзување со институциите за високо образование.

Дрцата со посебни потреби се се почесто во детските градинки. Во одредени случаи покрај доставените потврди од матичниот лекар за здравствената состојба на децата, при непосредна работа со децата, стручните лица во детската градинка може да констатираат одредени отстапувања кај некои деца, во однос на другите деца од градинката. За ова ги информираат родителите и во зависност од видот на отстапувањето, ги упатуваат на комисијата за оцена на специфичните потреби и здравствената состојба. Но, за жал родителите не обезбедуваат и не доставуваат соодветна медицинска документација, за да може установата да располага со реални податоци за децата со лесна и умерена попреченост во менталниот развој и телесна попреченост. Сеуште има детски градинки кои во својот тим немаат специјален едукатор и рехабилитатор и логопед. Загрижува фактот дека логопедите како профил се суфицитарни, а особено логопеди кои може да го корегираат говорот на друг јазик, освен македонски, кој е мајчин на децата.

Нацрт Законот за социјална заштита кој е сеуште на јавна расправа, а наскоро треба да влезе на собраниска расправа, нуди по флексибилни решенија и можности за креирање на сопствени индивидуални програми на социјална заштита во општините. Тоа значи дека формите за вононституционална заштита предвидени со законот можат да се прошируваат со иновативни решенија за поддршка и ресурси во заедницата. Процесот за деинституционализација наметнува нов тренд за служби за поддршка во заедницата, кои допрва треба да се развиваат. Во моментов само во неколку града има мали групни домови, служби за самостојно живеење со поддршка и згрижувачки семејства кои згрижуваат деца со посебни потреби или возрасни лица со попреченост.

Државните средни училишта за образование и рехабилитација започнуваат да размислуваат за насоки и занимања кои се поатрактивни на пазарот на трудот, но и атрактивни за средношколците од широката популација. Овозможувањето на вертикална проодност последниве години само малку ја измени сликата за продолжување на високо образование на младите луѓе со попреченост. Недоволно мотивирачкото средно образование, како и недоволната поддршка понатаму придонесува високото образование сеуште да не е предизвик за оваа група младинци. Оние кои се решаваат да бидат дел од високообразовниот процес се соочуваат со низа проблеми. Инклузивното високо образование мора да биде дел од заложбите за инклузивното образование воопшто. Барьерите од пристап до високообразовните институции, како и физичкиот пристап во внатрешноста, недостапни материјали прилагодени на различните специфики на студенти со физичка попреченост се наша реалност. Асистивната технологија и универзалниот дизајн мора да бидат дел од високото образование. Служба за поддршка на студенти со попреченост може да биде добро решение за надминување на проблемите. Студентите со оштетен слух немаат можност за толкување на знаковен јазик, а студентите со оштетен вид литература на Брајово писмо. Стандардизацијата на македонскиот знаковен јазик мора да се случи час покоро.

Лицата со попреченост во моментов се вработуваат во најголем број во заштитни друштва. Стимулативните мерки за работодавците придонесуваат најдобрите македонски приватни компании да преминуваат во заштитни друштва. Квотното вработување кое беше заложба на невладините организации не стана реалност. За среќа, кревањето на јавната свест придонесува да се зголемува брокот на лица со попреченост во институциите на системот. Ваквиот тренд придонесува идните генерации да ја препознаат сензитивноста на институциите и повеќе мотивирани да

поминуваат низ воспитно-образовниот процес. Допрва треба да се развива професионалната рехабилитација, како и социјалното претприемништво. Социјалното претприемништво ќе придонесе за се поголемо вклучување на лицата со попреченост во работниот процес, но и одржливост на проектите, дневните центри и институциите.

Заживување на функционалната процена, најавена уште пред една година, се очекува значително да ја смени сликата и со раната процена и со започнување со третман на рана детска возраст, но и следење на лицата со попреченост низ животот. Медицинските лица се заинтересирани само за моменталната здравствена состојба, а не да посочат дали има некое развојно заостанување кај децата. Најчесто родителите самите ја воочуваат состојбата кај своите деца. Во државата недостигаат развојни советувалишта, односно центри за рана интервенција каде што би се овозможиле процените на функционалните способности на нивните деца. Неопходна е сензибилизација на здравствените работници за работа со лицата со попреченост. Во исто време, должност на институциите е и психо-социјална поддршка на семејствата на овие лица.

Според Светската здравствена организација “Квалитет на живот претставува перцепција на индивидуата за нивната позиција во животот во контекст на културата и системот на вредности во кои личноста живее и е поврзана со нивните цели, очекувања, стандарди и грижи. Ова е широк концепт кој има комплексна врска со физичкото здравје, психолошката состојба, социјалните врски и поврзаноста на индивидуата со важните карактеристики на неговата средина.” Споредувајќи ја оваа дефиниција со состојбата на терен, може да заклучиме дека на лицата со попреченост и нивните семејства им требаат поддршката и ресурси. Во исто време, потребно е поголемо вклучување во политичкиот, спортскиот и културниот живот. Социјалната инклузија е многу важна за квалитет на живот на целото семејство на лице со попреченост, но и за нивното прифаќање од страна на лицата со типичен развој, а се цел лицата со попреченост навистина да бидат рамноправни граѓани на општеството во кое живееме.

Доц. д-р Наташа Станојковска-Трајковска
Институт за дефектологија
Филозофски факултет, Скопје